

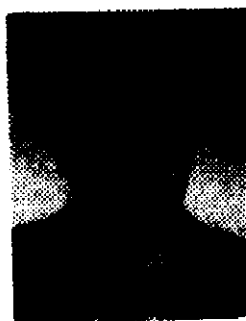
نقد و بحث

(۱)

توضیحی بر مقاله سکه ولایت مهدی

حضرت رضا علیه السلام

نگارش آقای محمد مشیری شماره ۷ سال دوم

محقق ارجمند آقای محمد مشیری در باب سکه ولایت مهدی حضرت رضا علیه السلام که مورخ بسال ۲۰۴ هجری است و همراه با تصویر آن سکه در شماره هفتم سال دوم مجله گرامی گوهر شرحی مرقوم داشته در خاتمه مقاله نظر و راهنمایی مطلقین را خواسته بودند. با اینکه ایشان مسلماً مستغنی از راهنمایی بنده هستند، مختصر اطلاعی را که در این زمینه دارم می‌نگارم.

بنظر بنده هنگام مطالعه این سکه‌ها باید به چند مطلب توجه داشت:

۱- سکه‌های سال ۲۰۴ هجری، با نام حضرت رضا علیه السلام، همانطور که خود نگارنده توجه فرموده‌اند بسکه اهدا شده با ایشان منحصر نیست و نظیر آن نه تنها در تصرف مرحوم محمد حسن خان اعتماد السلطنه^۱ بوده، بلکه تا کنون قطعات مختلفی از این سکه‌ها که در ری^۲ و اصفهان ضرب شده، در معرض مطالعه و تحقیق سکه‌شناسان قرار گرفته است.

۲- در موارد مختلف دیده شده است که بعلل سیاسی بایی اطلاعی و یا بلا تکلیفی، مردم یک شهر نام خلیفه یا شاه یا امیری را پس از خاتمه دوران حکومتش بر سکه‌ها ضرب کرده‌اند.

- بهاء‌الدوله دیلمی در سال ۳۸۱ هجری طایع را از خلافت عزل کرد و القادر بالله خلیفه شد معذک، تا سال ۳۸۷ هجری نام طایع را بنام خلیفه مسلمان بر سکه‌های مجدالدوله دیلمی که در ری ضرب شده، مشاهده میکنیم.

- محمود غزنوی در سال ۴۲۱ هجری در گذشت ولی سکه‌ای با تاریخ ۴۲۲ هجری از او در قسمت سکه‌های اسلامی موزه بریتانیا موجود است.

- نادرشاه در سال ۱۱۶۰ هجری در حوالی قوچان کشته شد ولی از سکه‌هایی که در گنجه ضرب شده است تا سالیان دراز پس از او «السلطان نادر» را حذف نکرده‌اند.

۳- ذوالریاستین لقب فضل بن سهل وزیر ایرانی و مقتدر مأمون بود که بر امور کشوری و لشگری هر دو ریاست داشت و لقب ذوالریاستین همراه با نام او بر سکه‌هایی که از سال ۱۹۶ هجری، یعنی ۵ سال قبل از ولایت مهدی حضرت رضا علیه السلام ضرب شده است دیده میشود

* آقای عبدالله عقیلی از سکه‌شناسان معاصر.

که از آنجمله دو قطعه نیز با ذکر «المشرق» در تملک نویسنده است.

۴- نه در عهدنامه ولایتعهدی ممضی دوشنبه هفتم رمضان سال ۲۰۱ و نه در هیچ خبر و روایتی سخن از قبول ریاست و تعهد شغلی از طرف آن بزرگوار نیست بلکه برعکس روایات مختلف منجمه روایت صدوق از اباصلت هروی تصریح دارد بر آنکه حضرت مقام ولایتعهدی را با شرط عدم مداخله در امور حکومتی پذیرفتند.

با اینهمه، این جانب وجهی بر انطباق لقب ذوالریاستین که يك لقب شغلی و عنوان اداری است، چنانکه در موارد مختلف و از طرف اشخاص مختلف گمان رفته است، نمی‌بیند. بلکه مأمون با این توجیه که ذات شریفش مرضی مسلمین و خلیفه وقت است، در ضمن عبارات عهد نامه فوق‌الذکر بایشان لقب «رضاء» داد.

۵- تاریخ رحلت و یا شهادت آنحضرت را مورخین و روات باختلاف ذکر کرده‌اند: صدوق علیه‌الرحمه در باب سوم عیون مینویسد «آنحضرت روز جمعه ۹ روز مانده بآخر رمضان سال ۲۰۳ هجری درگذشت»

روایات شیخ کلینی و شیخ طبرسی و شیخ مفید و علی بن عیسی اربلی و ابن اثیر و علامه مجلسی حاکی از رحلت ایشان در ماه صفر ۲۰۳ ه است. ابن خلدون هم حدوث این واقعه را در آخر ماه صفر ۲۰۳ ذکر میکند. حافظ ابرو مینویسد آنحضرت در شوال ۲۰۳ رحلت کرد. ابن خلکان با اشاره بآخر ماه صفر که روایت مشهور است، اضافه میکند «بلکه گفته شده که این واقعه روز ۵ ذی حجه و یا ۱۳ ذی قعدة سال ۲۰۳ هجری رخ داد». البته روایت ضعیفی هم در باره سال ۲۰۲ هجری هست که با کثرت روایات فوق‌مورد اعتنا نیست.

* * *

آقای جرج مایلز ۳ در کتاب تاریخ سکه شناسی ری^۴، همین مطلب را که مورد توجه آقای مشیری قرار گرفته مورد بحث قرار داده بطور خلاصه چنین نتیجه گرفته است:

«با وجود ۵۵ سکه ضرب ری و ۱۰ سکه ضرب اصفهان که همه تاریخ ۲۰۴ هجری دارد این احتمال که ما تاریخ سکه را غلط خوانده باشیم نمی‌رود ولی اگر بروایت ابن خلکان که مینویسد «وقیل بل توفی فی خامس ذی الحجة وقیل فی ثالث عشر ذی القعدة سنه ثلاث و مائتین» توجه کنیم و این روایت را بپذیریم تا حدی موضوع روشن میشود. چه میدانیم که سرسکه‌های هر سال را در اواخر سال قبل می‌ساختند و چون خبر از طوس به ری و اصفهان چند هفته بعد میرسد، طبیعی است که اگر آنحضرت در ماه ذی‌حجه درگذشته باشند امکان رعایت آن در سرسکه‌های اول سال ۲۰۴ هجری نمیرفته است. بلکه ابهام در ذکر نام ذوالریاستین است که بگفته همه مورخین در سال ۲۰۲ هجری کشته شد».

بعقیده مایلز میتوان افزود که همین استدلال بر خبر ۱۳ ذی قعدة و حتی شوال حافظ ابرو نیز صادق است زیرا سرسکه‌ها معمولاً طوری ساخته میشد که در اول محرم هر سال سکه‌های

سال نو برای رواج آماده بود و چون ساختن خود سرسکه‌ها نیز مدتی بطول می‌انجامید پس طبیعی است که در حدود ۲ ماه فرصت برای تغییر سرسکه‌ها لازم باشد. دیگر اینکه پس از کشته شدن فضل، (که بعقیده اغلب مورخین بدستور مأمون صورت گرفت) مأمون قاتلین او را قصاص کرد و بگفته این اثر سر قاتلین و بعضی از رجال متهم بتوطئه قتل رانزد حسن بن سهل به عراق فرستاد و او را بجای برادر برگزید.

باتوجه باین خبر حالا بطور خلاصه مشکلات سیاسی مأمون را میتوان بررسی کرد:
- در سال ۱۹۹ هـ ابو عبدالله محمد بن اسمعیل معروف به ابن طباطبائی و در سال ۲۰۰ هـ ابراهیم بن موسی بن جعفر برادر حضرت رضا بر مأمون خروج کرده بودند و مأمون بناچار و با مصلحت اندیشی فضل بن سهل، علی بن موسی علیه السلام را در سال ۲۰۱ هـ بولایت مهدی برگزیده بود تا هم از جانب علویین و هم از جانب ایرانیان آسوده خاطر باشد.

- این انتخاب باعث رنجش بنی عباس و مردم عراق گردید و با منصور بن مهدی عم مأمون بیعت کردند و او را بخلافت برداشتند و چون فضل بن سهل این خبر را از مأمون مکتوب داشت و فتنه در عراق بالا گرفت، مأمون پس از اطلاع برواقعه، بر فضل بن سهل خشم گرفت و توطئه قتل او را در حمام سرخس فراهم آورد و خود نیز از مرو به جانب بغداد رهسپار شد ولی چون در قلمرو شرقی خلافت و سرزمین ایران بود و از نفوذ خاندان سهل بیم داشت به تحسین ایرانیان شروع کرد، چنانکه مقام فضل را برادرش حسن داد و در سر راه خود از مرو به بغداد ۱۰۰۰۰۰۰ درهم مالیات مردم ری را بخشید. حضرت رضاعلیه السلام تازه در گذشته بود و مردم ری که از مراکز تشیع بود به مأمون بدگمان بودند و این بخشش یک میلیون درهمی نیز برای جلب خاطر شیعیان صورت میگرفت.

نتیجه آنکه دیر رسیدن خبر و اصرار مأمون و اطرافیانش در مخفی داشتن حادثه‌ای که انتشار خبر آن قطعاً بنفع آنها نبود، مانع حذف نام حضرت رضاعلیه السلام و ذوالریاستین در سکه‌ها شد تا اینکه مأمون بسال ۲۰۴ هـ جری به بغداد رسید و مشکلات سیاسی او تا حدی رفع گردید.

تهران اول آذر، ۱۳۵۳

۱- اعتماد السلطنه مجموعه نفیسی از سکه‌های ایران داشت که بگفته مرحوم خان ملک ساسانی پس از مرگش «مجموعه سکه‌ها را بموزه گلستان بردند و بعد از ناصرالدین شاه، سوگلی های درباری هر کدام یکی از آنها را برای آویزان کردن سر بند ساعت برداشتند» دور نیست که سکه اهدا شده به آقای مشیری همان سکه اعتماد السلطنه باشد.

۲- ری در این تاریخ محمدیه نامیده میشد و سکه‌هایی که بنام حضرت رضا علیه السلام در این شهر ضرب شده در هر دوروی سکه عیناً شبیه سکه‌های ضرب اصفهان است با این تفاوت که محل ضرب را چنین نوشته است «بسم الله ضرب هذا الدرهم بالمحمدیه سنه اربع و مائین».

۳- George Miles باستان شناس و سکه شناس امریکائی که در حفريات ری با پرفسور اهمیت همکاری داشت.

The numismatic history of Reyy. 1938 - ۴